

ارزش خط و سیر تکاملی

و تاریخی آن

نشر تابش فرهنگ

تهران - خیابان آزادی - بلوار استادمعین - کوی فرهنگیان شمالی
بلوک ۱۶ - طبقه ی اول - پلاک ۲۷۳.

تلفکس: ۰۲۱-۶۶۰۱۱۸۱۵ همراه: ۰۹۱۲-۳۸۳۲۷۴۳

Email: nashr_tabeshfarhang@yahoo.com

محمدپور دانشبندی، عبدالعزیز، ۱۳۱۹ - ارزش خط و سیر تکاملی و تاریخی آن/ نویسنده: عزیز محمدپور؛ ویراستار گلاله محمدپور - تهران: تابش فرهنگ، ۱۳۸۲. ۲۵۰ ص. مصور، نمودار.
ISBN 964_7959_12_5
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا. کتابنامه: ص. ۱۲۸ - ۱۵۳؛ همچنین به صورت زیرنویس. ۱. خط - تاریخ. ۲. خط فارسی - تاریخ. ۳. زبان. الف. محمدپور، گلاله، ۱۳۵۵ - ویراستار. ب. عنوان. ۴الف ۳ / ۲۱۱ P ۲۱۱/۰۹ کتابخانه ملی ایران ۸۲-۳۲۶۹۰

ارزش خط و سیر تکاملی و تاریخی آن

نویسنده عزیز محمدپور
ناشر تابش فرهنگ
ویراستار گلاله محمدپور
حروفچین سیما پوراسماعیلی شکوهی
طراح جلد سیمین دلورای
ناظر چاپ آرش دادفر
لیتوگرافی دنیای تجسم و تصویر
چاپ پدید رنگ
صحافی آزاده
نوبت چاپ اول - تابستان ۱۳۸۶
شمارگان ۱۶۰۰ جلد
شابک: ۹۶۴-۷۹۵۹-۱۲-۵
ISBN: 964-7959-12-5
بها: ۴۲۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	سپاس و قدردانی
۵	تقریظ دکتر یوسف شریف سعید
۷	مختصری از زندگینامه‌ی مؤلف
۱۰	۱: گواهی‌نامه‌ی صلاحیت تدریس در دانشگاه تهران
۱۱	۲: اجازه‌نامه‌ی افتاء و اجتهاد و تدریس علوم عقلی و نقلی مؤلف
۱۲	۳: معرفی‌نامه‌ی رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی
۱۳	پیشگفتار:
۱۵	کشف و بازشناسی خط ایرانی
۱۹	فرهنگ دیرینه‌ی ما
۲۱	اهمیت ترجمه
۲۲	فرمانروایی مادها در ایران باستان
۲۳	اشعار دکتر شفیع کدکنی، درباره‌ی شیخ اشراق، نظامی و غیره
	فصل اول:
۲۷	خط و سیر تکاملی و تاریخی آن
۲۸	پیدایی و جایگاه خط
۲۹	جریان یاد دادن دیوان به طهمورث
۳۱	داغترین بحث خط در اروپا
۳۲	نبطی‌ها سامی بوده‌اند یا آریایی؟
۳۷	رود دائیتی - دائیتا
۳۸	حروف معجم
۳۸	حمزه‌ی اصفهانی

۳۸	خط و فنیقی ها
۳۹	ماد و الفبای ۳۶ حرفی ایرانیان
۴۰	خاستگاه اصلی خط
۴۱	قدمت خط و تمدن سومریان
۴۱	خط عیلامی
۴۲	عیلامیان و مقام زن
۴۳	پسوند «وهند» و «وئند» از دوران ساسانی تا بحال
۴۳	طهمورث زیناوه‌ند و دیوبند
۴۴	مؤبد - موبد - فرزانه
۴۵	که‌ی، کی، گه‌و، گو، کوی
۴۵	نمرود، نه‌مرو، نه‌مردو
۴۵	شاپور ذوالاکتاف
۴۶	خرگور - گور
۴۷	شاپور ذوالاکتاف، درازدست، دراز انگل، هه‌نگل
۴۷	هیرئد - هیریود - بد - هیرپهت

فصل دوم:

هم‌نژادی کاسی (کاشی) ها، اورارتویی ها، مادها و... و تشکیل حکومت

۵۱	مادها
۵۱	عیلامیان
۵۲	مهاجرت قبایل آریایی به فلات ایران
۵۲	مهاجرت اقوام متعدد ایرانی
۵۴	دولت مقتدر ماد
	خویشاوندی زبان‌های ایلامی (ایلامی - آلامی: ساکنان مناطق مرتفع) و
۵۴	قفقازی
۵۵	زوال دولت عیلام
۵۶	قدرت ماد

۵۷	پابرجایی و وحدت مادها
۵۸	تشکیل دولت ماد
۵۸	آشوری و اقوام سامی نژاد
۵۸	آکد - آکاد - آگاوَه (کلده)
۵۹	زبان ترکی و عربی
۶۰	تصویر دو افسر پارسی و مادی در تخت جمشید با اسلحه ویژه

فصلی سوم:

۶۳	یادآوری نکاتی چند - اُلف
۶۴	دار مستتر
۶۵	مهاجرت ایرانیان
۶۵	سکایی ها: سکایی ها یا سکاها
۶۶	ب : ج :
۷۰	هندوها و ارزش خط
۷۰	اهمیت قلم، اشعار عربی راجع به آن
۷۱	قدیمی ترین نوشته ی موجود

فصلی چهارم:

۷۴	مخترع خط، خود، ایرانی بوده است
۷۶	مراحل تطوّر و تکامل خط
۷۶	مرحله ی تصویری
۷۶	خط صوتی یا مرحله ی ئیدئوگرامی [Edeogramme]
۷۷	خط هجایی یا سیلابی
۷۹	خواندن فته ها، کسره ها و ضمه ها، در خط میخی ایرانی
۸۰	خط الفبایی
۸۳	کشف کاغذ پاپروس

فصل پنجم:

انتقال خط میخی سومری	۸۷
آکدی ها	۸۷
بابلها	۸۸
عیلامیان - بابلیان	۸۸
النبای مادی	۸۹
دو زبان پارسی باستان و میانه	۸۹
النبایی شدن خطهای نموداری و آهنگی توسط «ماد» ها	۹۰

فصل ششم:

خصوصیات خط میخی ایرانی	۹۳
خط آرامی	۹۵
خط پهلوی (پهلوانگی) اشکانی و ساسانی	۹۵
خط آویستایی	۹۶
ظهور زردشت مادی	۹۶
زبان پهلوی دوران ساسانی	۹۷
اشکانیان	۹۷
پارتی ها - سکایی ها	۹۸
دمه - دهوک	۹۸
پارتیها	۹۹
نزدیکی زبان ایلامی و اورارتویی	۹۹
کتیبه ی بیستون	۹۹
نمونه ی خط میخی پارسی	۱۰۰

فصل هفتم:

تاسیس دولت ماد و زبان رسمی	۱۰۳
----------------------------------	-----

۱۰۳		ماد و خط کتابت
۱۰۳		مسکوکات عصر ماد و هخامنشی
۱۰۴		زبان پهلوی و قلمرو آن، با پنج نوعی که داشته است
۱۰۵		زبان آذری ترکی نیست
۱۰۵		تقسیم زبان پهلوی به اشکانی و ساسانی جایز نیست
۱۰۶		آتور پاتکان یا ماد «سرزمین کردان»
۱۰۶		در قرن هشتم هجری هنوز به زبان آذربایجانیها پهلوی گفته می شد

فصل هشتم:

۱۱۱		تا قرن نهم اشعاری با زبان آذری - پهلوی در تبریز سروده می شده
۱۱۱		۱: از پیر حسن زهتاب
۱۱۱		۲: از همام تبریزی
۱۱۲		۳: از عزالدین تبریزی

فصل نهم:

۱۱۵		واژه‌ی آتروپاتین - پات
۱۱۵		وجه تسمیه اثتروپاتین - اتروپات
۱۱۶		قارن‌ها و سورن‌ها
۱۱۶		حقوق و وظایف سورن‌ها و قارن‌ها در دوران اشکانی

فصل دهم:

۱۲۱		خط و زبان دوره‌ی هخامنشیها
۱۲۱		خط و زبان دوره‌ی ساسانیان
۱۲۱		مذهب در دوران ساسانیان
۱۲۲		زبان پهلوی و اقسام آن
۱۲۲		نامی که پارتیان به خود می دادند

- دین پارتیان ۱۲۲
- سرزمین پهل - یا پارت ۱۲۳
- مذهب پارتیان ۱۲۴
- پوشاک پارتی ها ۱۲۴
- سهولت انقبای آویستایی و کُردی ۱۲۶
- نمونه‌ای از ۳ قبالة اورامان، با خط آرامی بر روی پوست آهو ۱۲۶

فصل یازدهم:

- آیا سومری ها آریایی بوده اند؟ ۱۲۹

فصل دوازدهم:

- دوام خط دردوران عیلامی ها (ایلامیان) ۱۳۳
- اقوام هم‌نژاد عیلامی ها - کاسی ها - لولوبی ها و گوتی ها ۱۳۳
- لولوبی ۱۳۴
- گوتی ۱۳۵
- لولوبی ها ۱۳۶
- گوتی ها ۱۳۶
- عیلام و درهم‌نوردیدن بابل ۱۳۷

فصل سیزدهم:

- خشش‌ریته - هووخشتره و اتحاد ماد ۱۴۱
- مجسمه نخستین امپراتوری ماد به شکل شیر سنگی ۱۴۲
- کمیریان و سکاییان ۱۴۳
- کشور سکاییان ۱۴۴

فصل چهاردهم:

- ۱۴۷ پادشاهی ماد
- ۱۴۸ گنجینه زیویه
- ۱۵۱ قدیمترین اثر تاریخی سکایی‌ها
- ۱۵۲ تصویر داریوش و اسرای مخالف در کوه بیستون کرمانشاه
- ۱۵۳ پادشاه ماد و حمله به نینوا
- ۱۵۵ استقرارگونی‌ها
- ۱۵۶ کاسی‌ها
- ۱۵۷ مانایی‌ها
- شکل الفبای مدی یا کُردی قدیم / أحمد نبطی در ۱۰۶۰ سال قبل چنین می‌دهد (۲۴۳ هـ ق)
- ۱۵۹

فصل پانزدهم:

- ۱۶۳ ارتباط دولتهای آشور و اورارتو
- ۱۶۳ خداهای اورارتوها
- ۱۶۴ زبان اورارتوها
- ۱۶۴ ارتباط دولتهای آشور و اورارتو
- ۱۶۶ متن نسخه برداری شده استیل «بوکان» مربوط به قرن هشتم ق.م

فصل شانزدهم:

- ۱۶۹ منشأ و اصل خطوط دنیا از کجا است؟
- ۱۶۹ ایرانیان خط را از کی و کجا آموختند؟
- ۱۷۰ خطوط ایرانی قبل از اسلام
- ۱۷۱ خط میخی مادی
- ۱۷۱ اصلاح مهم
- ۱۷۲ حروف پهلوی

جای بسی تعجب است	۱۷۳
خط و لهجی پهلوی	۱۷۴
خط آویستانی یا دین دپیری	۱۷۵
خط و الفبای سری ایزدیهها	۱۷۶

فصل هفدهم:

ادوار زبانهای ایرانی	۱۸۱
۱- دوره ی باستانی	۱۸۱
۲- دوره ی میانه	۱۸۲
۳- دوره ی جدید	۱۸۳
خطوط بنچاق اورامان و سفالینه های نساء	۱۸۳
تلفظ اولیه ی واژه های خواب، خواهر و غیره	۱۸۴
حرف نویسی و آوانویسی	۱۸۵
آوانویسی	۱۸۶

فصل هیجدهم:

خط مانوی گونه ای از خط پالمیری	۱۸۹
زبان مادرزادی مانی	۱۸۹
بنچاق اورامان	۱۸۹
آثار دیگری که به خط پارتی باقی مانده است	۱۹۰
نوشته های مانویان	۱۹۱
کتاب مانی	۱۹۱
سکه های ساسانی	۱۹۲
ریشه ی زبانهای ایرانی	۱۹۳
زبانهای هند و اروپایی	۱۹۴
اقوامی که تابع دولت ماد بودند	۱۹۴

فصل نوزدهم:

زبان ایرانی	۱۹۹
۱- رسم الخط کرمانجی مرکزی	۱۹۹
۲- رسم الخط کرمانجی لاتینی	۱۹۹
۳- رسم الخط روسی (سریلی) (Seraily)	۲۰۰
حروف ماسی سوراتی	۱۵۶

فصل بیستم:

زبان نوشتاری ارمنی که ۳ مرحله دارد	۲۰۵
ارمنی کهن	۲۰۵
ارمنی میانه	۲۰۵
ارمنی نو	۲۰۵

فصل بیست و یکم:

خویشاوندی زبان کردی و فارسی	۲۰۹
اتحاد و نزدیکی زبان پهلوی و کردی	۲۱۱
زبان مادی - آویستایی و کردی	۲۱۲
زبان آویستایی	۲۱۲

فصل بیست و دوم:

تاریخچه‌ای دیگر از نگارش و خط	۲۱۵
الفبای فنیقی با ۲۲ علامت خطی	۲۱۷
نمونه خط پارسی میانه و خط پهلوی ساسانی	۲۲۲

فصل بیست و سوم

تمدن، خط و قرآن	۲۲۵
-----------------	-----

۲۲۵		خط قرآن و نخست کتاب وحی
۲۲۶		نوشت افزار وحی و قرآن
۲۲۶		آغاز اعراب گذاری
۲۲۷		نمونه ای از خط کوفی

فصل بیست و چهارم:

۲۳۱		نخستین پادشاه ماد
۲۳۴		دژ مادی بیستون:
۲۳۷		تصویر دو افسر پارسی و مادی در تخت جمشید با اسلحه‌ی ویژه

فصل بیست و پنجم:

۲۴۱		پاشه روک
۲۴۱		ته مه نی نووسین:
۲۴۲		کاغه ز:

فصل بیست و ششم:

۲۴۵		سه رده می زیرینی کتیخانه
۲۴۵		گشتی
۲۴۵		زانستگایی
۲۴۵		تاییه تی

تصویر برگ روی جلد

۲۴۸		فقه شافعی) که ۵ بار تجدید چاپ شده
۲۴۹		تصویر روی جلد کتاب (مجموعه کتب)
۲۵۰		تصویری از روی جلد کتاب (پژوهشی درباره جزی)
۲۵۷-۲۵۶-۲۵۵-۲۵۴-۲۵۳		فهرست منابع مورد استفاده
۲۶۳		سایر کارهای انجام شده توسط مؤلف

کارهای انجام شده‌ی دیگر توسط مؤلف	۲۶۳
تألیفات نویسنده (فارسی)	۲۶۵
تألیفات نویسنده (کردی)	۲۶۶-۲۶۷
تصویر نمودارها	۲۷۱-۲۷۲-۲۷۳-۲۷۴

www.ketab.ir

فارسی	۲۶۵
کردی	۲۶۶

تصویر نمودارها

۱- نمونه‌هایی از تقریظ دکتر سعید - خطی و تایی - کردی و فارسی .	۲۷۵-۲۷۶-۲۷۷
۲- نمونه‌ی شجره‌ی زبان ایرانی	۲۷۸
۳- شجره‌ی ریشه دوانی زبان کردی ، پارسی و هندی	۲۷۹
۴- شجره‌ی خانواده‌ی هندی و اروپایی	۲۸۰
۵- شکل الفبای مدی یا کردی قدیم (ماسی سورانی - نبطی)	۲۸۱
۶- تمدن ، خط و قرآن	۲۸۲
۷- علامات ، یا نمودارها	۲۸۳
۸- صوتها یا آهنگها	۲۸۴
۹- مجموع مقاطع حروف بی صدای خط میخی کلدانی	۲۸۵
۱۰- حروف الفبای میخی مادی و نمودارهای ششگانه	۲۸۶
۱۱- الفبای میخی ایرانی	۲۸۷
۱۲- جدول الفبای آویستایی یا دین دپیره	۲۸۸
۱۳- بقیه‌ی جدول دین دپیره (دپیره)	۲۸۹
۱۴- جدول الفبایی پهلوی که از آرامی گرفته شده	۲۹۰
۱۵- حروف هجاء	۲۹۱
۱۶- مقایسه‌ی حروف نبطی و کوفی در اول اسلام	۲۹۲
۱۷- نمودار خط ارمنی	۲۹۳
۱۸- حروف مصوّت زبان ارمنی	۲۹۴
۱۹- حروف تصویری سومری	۲۹۵
۲۰- پنج نمونه تمبرپستی با عبارت «پیدایش و چگونگی خط در ایران»	۲۹۶
۲۱- نمونه‌ی خط میخی پارسی از کتاب کوسوویج	۲۹۷

- ۲۲- قلعه‌ی باستانی زیویه‌ی سقز..... ۲۹۸
- ۲۳- تندیس شبیری - سنگی نخستین امپراتور ماد (هوخستره)..... ۲۹۹
- ۲۴- دژ مادی بیستون ۳۰۰-۳۰۱
- ۲۵- یادمان هخامنشیان بر سینه‌ی بیستون ۳۰۲
- ۲۶- زیتون طلایی هنگمتانه - هفت قلعه‌ی تو در تو ۳۰۳
- ۲۷- داریوش و اسرای رؤسای عشایر مخالف در بیستون ۳۰۴
- ۲۸- شکل آسیای غربی باستان ۳۰۵
- ۲۹- لوح سومری ۲۳۶۰ ق.م..... ۳۰۵
- ۳۰- خط هیروگلیف ۲۰۰۰ ق.م..... ۳۰۶
- ۳۱- حروف فنیقی و تحول صوری آن بر الفبای یونانی ۳۰۷
- ۳۲- متن پارسی باستان ۳۰۸
- ۳۳- تغییر الفبای آرامی به پهلوی ۳۰۹
- ۳۴- دستنویس آویستا، همراه با تفسیر زند سده ۱۴ ۳۱۰
- ۳۵- نمونه‌ای از خط فنیقی قدیم - ناگری و برهمایی ۳۱۱
- ۳۶- خط کوفی: «یا مولانا» ۳۱۲
- ۳۷- خط و الفبای سرّی ایزدیه‌ها ۳۱۳
- ۳۸- نمونه‌ی متن سومری به خط میخی ۳۱۴
- ۳۹- نمونه‌ی متن تاریخی آشوری به خط میخی ۳۱۴
- ۴۰- نمونه‌ی متن آویستایی - قطعه‌ای از نسخه‌های خطی ۳۱۵
- ۴۱- نمونه‌ی از خط چلیپایی ۳۱۶
- ۴۲- نمونه‌ی از خطوط بنچاق اورامان، در دوران سلوکیها ۳۱۷
- ۴۳- خط تصویری عیلامی مقدّم، معاصر جمدت نصر ۳۱۸
- ۴۴- الفبایی شدن خط‌های نموداری و آهنگی توسط (ماد) ها ۳۱۹
- ۴۵- نمونه‌ای از کتیبه‌ها و خط میخی دوران هخامنشیها (و مادها) ۳۲۰
- ۴۶- لوحه سنگی مربوط به ساختمان کاخ داریوش با متن ایلامی و اکدی... ۳۲۱
- ۴۷- لوح آرشام به خط میخی، قدیمی‌ترین خط هخامنشی..... ۳۲۲

- ۴۸- لوحه کورش هخامنشی به خط میخی پیدا شده در بابل عراق ۳۲۳
- ۴۹- گفته داریوش به نقل از کتاب الواح بابل با خط میخی ۳۲۴
- ۵۰- کتیبه داریوش در تخت جمشید به خط میخی پارسی، ایلامی و بابلی .. ۳۲۵
- ۵۱- لوح طلایی یافت شده در پرسپولیس، با خط میخی ۳۲۶
- ۵۲- نبشته‌ای با خط میخی (متن عیلامی) در تخت جمشید، و آثار هنری ایلامی و عیلامی ۳۲۷
- ۵۳- نمونه‌ی کتیبه و خط میخی اورارتویی پیدا شده در نزدیکی شهر «وان» .. ۳۲۸
- ۵۴- کتیبه‌ی اوراتوها که در سال ۱۳۴۱ ش در روستای باسطام (ماکو) پیدا شده است ۳۲۹
- ۵۵- کتیبه‌ی از دوران گذشته (مربوط به اورارتوها) ۳۳۰
- ۵۶- سنگ نبشته‌ی اورارتوها (مربوط به نیمه سده هشتم ق - م) ۳۳۱
- ۵۷- کتیبه آینه و مهر داریوش، با متن پارسی (هخامنشی و مادی) ایلامی و بابلی ۳۳۲
- ۵۸- نوع حروف کتیبه اورارتو (صفحه ۳۳۰) که در روزنامه اطلاعات سال ۱۳۴۳ ش درج شده است ۳۳۳
- ۵۹- کتیبه آرگیشتی و خدای خالدی (اورارتوها) ۳۳۴
- ۶۰- کتیبه روستای قلاچی «بوکان» کشف شده به سال ۱۳۶۴ ش ۳۳۵
- ۶۱- نمونه‌هایی از خطوط سومریها، عیلامیها، اکدیها و غیره ۳۳۶
- ۶۲- آغاز و گسترش خط میخی سومریها و کهن‌ترین الواح بدست آمده، با نمونه‌ای از خط تصویری آنها ۳۳۷
- ۶۳- تصویر حکام و فرماندهان مادی، هخامنشی، اشکانی و ساسانی، با لباس‌های ویژه ۳۳۸
- ۶۴- تصویر دو افسر پارسی و مادی، هریک با اسلحه ویژه‌ی خود، در تخت جمشید ۳۳۹
- ۶۵- تصویر بلند پایگان مادی، در تالار شورای تخت جمشید ۳۴۰
- ۶۶- تصویر افسران و بلند پایگان مادی با پوشش، کمربند و جبه مخصوص بدانها در

دوران هخامنشی ها	۳۴۱
۶۷- تصویر بلند پایگان پارسی و مادی، در حالی که دست اتحاد به هم داده‌اند.	۳۴۲
۶۸- سربازان مادی و پارسی در عهد خشایارشا، با لباس و اسلحه‌ی جنگی در تخت جمشید و پاسارگاد	۳۴۳
۶۹- تصویر یادمان داریوش شاه بر سینه بیستون کرمانشاه	۳۴۴
۷۰- تصویر کل‌گامیش و نمونه‌ای از خط میخی آکدی	۳۴۵
۷۱- الواح و خطوط عیلامی پیدا شده در «شوش»	۳۴۶
۷۲- الواح و خطوط عیلامی پیدا شده	۳۴۷
۷۳- نمونه‌ای از خط میخی انشانی (عیلامی - ایلامی)	۳۴۸
۷۴- حروف فنیقی و تحول صوری آن به الفباهای یونانی و رومی	۳۴۹
۷۵- تحول حروف الفبا از آرامی به پهلوی	۳۴۹
۷۶- تحول نشانه‌های آرامی به عربی، فارسی و کردی	۳۵۰
۷۷- الفبای ساسانی (پهلوی)	۳۵۱
۷۸- بقیه‌ی الفبای ساسانی، فارسی کنونی	۳۵۲

اهداء

این اثر که یکی از ثمره‌های درخت پر بار زحمات چندین ساله‌ام میباشد و به یکی از گلستانهای پرورش یافته در باغات خدمت به جامعه بشری و ایرانی بطور عام و ملتم بطور خاص بشمار میرود، به کلیه افراد خانواده که هر یک به نحوی از انحاء در انجام وظائف محوله ی ملی و مذهبی مرا یاری رسانیده اند بویژه دو گل نورسته از گلهای ششگانه‌ی باغ زندگیم یعنی (گلاله) که بار زحمات اکثر کارهایم را بر دوش گرفته و (شب‌نم) که همواره در خارج از کشور در امر ادامه پژوهش و تالیف بیشتر مشغول بوده است اهداء می نمایم . بدین امید همگی این عزیزان و سایر همشهریان و هم‌نژادان ارجمند و بطور کلی ایرانیان اصیل در هر جای دنیا که هستند، خوشه‌ای از میوه‌های این باغ را برچینند و بیشتر و بهتر از هر وقت بر دیرینه‌ی درخشان تاریخ و تمدن این مرز و بوم آگاهی یابند .

محمد پور - (عزیز داشبند مکرری)

سپاس و قدردانی

با ادای احترام، سپاس و قدردانی و تشکر فراوان و جاودانه‌ی خویش را به مقام شامخ و والای دانشمند فرهیخته و فرزانه‌ی خستگی‌ناپذیر ملتّم - جناب پروفسور «معروف خزانه‌دار»^۱ - که در عمر پربارشان، از سالها پیش تاکنون، با وجود پشت سر

❖ - اگر چه در این چند سطر نمی‌توان آنچنانکه بایسته و شایسته است به معرفی شخصیت و خدمات ارزنده‌ی ایشان پرداخت ولی با استناد به مفاد ضرب‌المثل «ما لایدرک کُلّه لایترک کُلّه»، به آنچه که در صفحات ۵۵ و ۵۶ شماره‌ی ۵۲ مجله‌ی کردستان چاپ ۱۹۹۸م، که به اهتمام آقای قادر وریا تهیه و چاپ گردیده است، بسنده می‌نمایم:

نام وی معروف فرزند عبدالقادر فرزند معروف، مشهور به خزانه‌دار است که در تاریخ ۱۱/۱/۱۹۳۰م در شهرستان اربیل کردستان عراق، پا به عرصه‌ی گیتی گذاشته است. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در زادگاه خویش به پایان می‌رساند. سپس وارد دانشگاه‌های بغداد شده و به دریافت دانشنامه‌ی لیسانس در رشته‌ی زبان و ادبیات عرب نائل می‌گردد. در سال ۱۹۶۰م حائز بورس تحصیلی در دانشگاه علوم و مؤسسه‌ی مطالعاتی خاورشناسی در لنینگراد (سن‌پترزبورگ) که از جانب وزارت آموزش و پرورش کشور عراق تعیین گشته بود، می‌شود و در سال ۱۹۶۲م دانشنامه دکترا (PHD) را در همان شهر دریافت می‌دارد. تز دکترایش را درباره‌ی تاریخ ادبیات قوم کرد، انتخاب و به پایان برد. در این مدت که در اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی سابق به تحصیل و پژوهش اشتغال می‌ورزیده است، فرهنگنامه‌ای را به دو زبان کردی و روسی به رشته‌ی تحریر درمی‌آورد که در سال ۱۹۸۲م در شهر مسکو - پایتخت روسیه - به زیور طبع آراسته می‌گردد. نامبرده تحقیقات بسیار وزین و بالارزشی درباره‌ی دو نفر از شاعران نامی کرد - ملا خضر شاره‌زوری «نالی» و عبدا... بیک مکریانی «مصباح الدیوان - ادب» را در دو جلد انجام و به چاپ رسانیده است.

از سال ۱۹۶۸م تا سال ۱۹۷۱م به عنوان یکی از اعضای هیأت مدرّسین، در قسمت زبان و ادبیات کردی دانشگاه‌های بغداد مشغول به تدریس می‌گردد. البته نخست به عنوان مدرّس، سپس به عنوان استادیار و بعد به نام استاد مشغول به خدمت می‌شود و پس از چندی ریاست بخش زبان و ادبیات کردی آن دانشگاه را نیز از آن خود می‌سازد.

از سال ۱۹۸۳ تا ۱۹۸۸م به عنوان استاد ادبیات جهانی (اروپایی) در دانشگاه «العناية»^۲ی کشور الجزایر در شهر الجزیره مشغول به کار می‌شود و بعد از آن تا بحال (۲۰۰۳م) به نام استاد زبان و ادبیات کردی و ادبیات قرن حاضر در دوره‌های فوق‌لیسانس، دکترا و فوق‌دکترا در دانشگاه صلاح‌الدین ایوبی در شهر اربیل کردستان آزاد عراق، به ادامه‌ی تدریس اشتغال می‌ورزند. در ضمن پروفسور، یکی از مؤسّسین و بانیان اتحادیه‌ی نویسندگان کرد در عراق که استاد هم‌زار هم افتخار عضویت در آن را داشتند، می‌باشند. ایشان گذشته از اشتغال‌ورزی به کارهای تدریس و پژوهش، به عنوان خبرگزار، نویسنده، رئیس دفتر، مسؤول و مدیر هیأت نویسندگان، در اکثر

گذاشتن انواع ناملايمات، به ویژه از بعد از انقلاب عراق (۱۹۵۸ م)، آنى از خدمت فرهنگى و ملى، غافل نبوده‌اند، ابراز و تقديم مى‌دارم.

هر چند که اين نخستين بار نيست که ايشان مرا با نوشتن و اهداى نظريات و تفریظ و پيشگفتارهاى گرانقدرشان (برای کتابهاى آداب و رسوم کردن، گه‌وره پياوانى کورد، ديوان و شرح حال شيخ احمد مکرىانى، دارى جه‌نگيان مشهور به پيره‌دار) مرهون منت قرار مى‌دهند. به اميد اينکه از اين پس هم بيش از پيش نوشته‌هاى حقير، بتواند توجه ايشان و امثال پروفيسور «جمال کتيز» و دانشمندان ديگر را به خود جلب نمايد.

ولى اين بار بذل توجه استاد خزنه‌دار، به وجهى ديگر ابراز گردیده است و نوشته‌ى مرا به ديگر شکل مورد تفقد قرار داده‌اند و برای نقد و بررسى و اظهارنظر بس عالمانه و استادانه، درجهت رفع نواقص و احیاناً معايب و نکته‌سنجىهاى تاريخى و غيره‌ى منشأ اصلى پيدايى خط [که يکى از بارزترين جهات مشخصه‌ى بشرى از بدو خلقت تا به اکنون بشمار مى‌آيد] و نيز چگونگى نشو و نماى آن و مشخص کردن دورانى که خط، همانند هر پديده‌ى ديگرى برای رسيدن به کمال، لازم است پشت سر بگذارد و بيان اين نکته که برخلاف فرضيه‌ى ديگر نويسندگان اهل فن که اين صنعت را به سامى نژادان و يا به موجودات غيرانسانى و بعضاً فوقانى و فرشتگان يزدانى منتسب مى‌نموده‌اند، افتخار به وجود آوردن اين حرفه هم مانند اکثر حرف ديگر، برای آريان پوران و آرى نژادان است و توسط ايشان در اختيار جامعه‌ى بشرى نهاده شده است، اين اثر را به يکى از شاگردان مکتب خویش، يعنى پروفيسور يوسف شريف سعيد - استاد و رئيس بخش زبان و ادبيات فارسى دانشگاه صلاح‌الدين شهر اربيل - کردستان عراق، واگذار نمودند که ايشان هم پيشهاد استاد را لبيک گفته، بانهايت دقت و صرف وقت گرانبها، آن را مورد تفحص

روزنامه‌ها و مجلات کردى، شرکت فعالانه‌اى داشته و دارد. تحقيقات بسيار مفيد، ارزشمند و پر دامنه‌اى را که بيشتر به صورت مقاله، تنظيم گردیده، در روزنامه و مجلاتى که به زبانهاى کردى، عربى و روسى، درباره‌ى زبان و ادبيات کردى مى‌باشند، قيد و درج نموده‌اند. اميد که خداوند عمرى طولانى تر به وى و امثال ايشان عطا فرمايند تا بيش از پيش به خدمات ارزنده‌ى خویش ادامه داده و ديگران را از دانش خویش بهره‌مند گردانند. «محمد پور - تهران ۱۳۸۲»

قرار داده، نکاتی را که از لحاظ اهمیت و تازگی موضوع، دارای ویژگیهای خاص خود می باشد، برجسته تر کرده و با نوشتن و ابراز نظریات صریح و بی پیرایه ای که همواره از خامه ی پرتوان همچو دانشمندانی تراوش و تراویدن گرفته و می گیرد، به دو زبان فارسی و کردی، در معرض دید دانش پژوهان قرار داده است که تصویر آن جهت مزید آگاهی در نمایه ی کتاب آورده شده است.

لذا بر خود لازم می دانم که بار دیگر از عنایت استاد خزنه دار و مساعی مبذوله و مشکوره ی دانشمند محترم، آقای دکتر یوسف شریف، نهایت قدردانی و تشکر را با زبان قلم به عمل بیاورم و به قول شاعر زنده یاد، استاد قانع مریوانی که در سالهای ۱۹۶۲-۳م افتخار مصاحبت و زیارت ایشان را داشتم، بگویم: «خواتمه مثالتان زیاکات».

خداوند نمونه ی این گونه افراد خدمتگزار را روز به روز برای خدمت به فرهنگ و ادب و آداب و رسوم اصیل قوم کرد بالاخص و جامعه ی بشری بالعموم، افزون و افزونتر نماید.

عزیز محمدپور (داشبندی مَکری)

تهران ۱۳۸۲ خورشیدی

تقریظ
دکتر یوسف شریف سعید
استاد بخش فارسی دانشگاه اربیل
بر این کتاب

ارزش خط و سیر تکاملی و تاریخی آن

خط آیینیهی است که پایه و اساس تاریخ و تمدن بشری در آن متجلی می شود. افلاطون در این باره می گوید: خط مقابل عقل است. همچنین اقلیدس گفته است: خط هندسه ای است روحانی، اگرچه به حالت جسمانی ظاهر شده است. این کتاب که تحت عنوان «ارزش خط و سیر تکاملی و تاریخی آن» است در چارچوب پیدایش خط و نواحی که خط از آنجا سرچشمه گرفته است و نیز از تاریخ نشو و نمای خط بحث می کند.

مؤلف آن - استاد محمدپور - سعی و تلاش بی پایان و شب بیداریهای زیادی کشیده اند تا توانسته اند این اثر را در معرض استفاده ی روشنفکران و خوانندگان قرار دهند و از منابع و مآخذ زیادی استفاده نموده اند. اهمیت این اثر از چند بعد قابل توجه است.

اولاً: از نظر اتمولوژی، چندین اسم و کلمه ی قدیمی را ریشه یابی کرده است که کلمات و اسامی کردی بوده، اکنون نیز متداول هستند و از مراکز پیدایش خط و الفبای سی و شش حرفی «ماده ها» در ایران گفتگو می کند. همچنین پیدایش خط نزد آشوریها و اقوام سامی نژاد بررسی می شود. آنگاه مسأله ی مهاجرت ایرانیان و اولین مخترعین خط را مورد تحقیق و تفحص قرار می دهد و قابل ذکر است که اولین مخترع خط، ایرانی ها بوده اند، همانطور که مؤلف ثابت کرده است.

ثانیاً: بعد از ذکر این موضوعات، به مراحل رشد و تطوّر خط (که مرحله ی تصویریری، صوتی، هجایی و الفبایی و مشخصات و اهمیتشان را بیان می کند)

پرداخته است. علاوه بر این، مراحل رشد زبانهای ایرانی را که شامل سه مرحله است: مرحله‌ی باستانی، مرحله‌ی میانی و مرحله‌ی نو که آثار باستانی را با آن نوشته و روی سنگها نقاشی کرده‌اند، مورد بررسی قرار داده است.

این کتاب در دو بخش علمی دارای اهمیت ویژه‌ای می‌باشد:

اول: در رشته‌ی تاریخ که محققین و دانشجویان این رشته می‌توانند استفاده‌ی زیادی از آن ببرند. زیرا که چند صفحه‌ای از آن را به تاریخ ملل ایرانی و قوم کرد اختصاص داده است و در مورد موضوعات تاریخی زیادی تحقیق و بررسی کرده است.

دوم: در بخش زبان به ویژه در مورد رشد خط و همچنین خط‌هایی که تغییر و تحول زبان کردی را نشان می‌دهند و نیز در این مبحث آراء جدیدی در مورد خط کردی و بوجود آورنده‌ی آن و مقایسه‌هایی که با خط‌های دیگر انجام گرفته، به چشم می‌خورد.

به نظر اینجانب شایسته است که کتاب فوق‌الذکر به چاپ برسد و از چاپ آن حمایت و پشتیبانی می‌کنیم تا این اثر نیز به گنجینه‌ی کتابخانه‌های کردی اضافه شود و از آن استفاده گردد.*

دکتر یوسف شریف سعید

دانشیار و رئیس بخش زبان فارسی دانشکده ادبیات

دانشگاه صلاح الدین - اربیل

۲۰۰۱/۱۲/۱۰

*- لازم به ذکر است فتوکپی اصل این نوشتار در بخش ضمایم کتاب آورده شده است.

استاد عبدالعزیز محمدپور، مشهور به داشبندی مکرری، پژوهشگر فاضل و آگاه در سال ۱۳۱۹ خورشیدی در روستای حاج لک، منطقه‌ی چوم مجیدخان ناحیه‌ی مکرران از توابع شهرستانهای میاندوآب، بوکان و مهاباد در خانواده‌ای پایمند به آداب و سنن مذهبی و ملی، پا به عرصه وجود گذاشتند و در دوران کودکی بنا بر رسم معمول و متداول مناطق کردنشین ایشان را به مکتبخانه‌ای که بیشتر به علوم دینی توجه مبذول می‌داشت، فرستادند. ایشان که دارای استعداد ذاتی و هوش خدادادی بودند در مدتی کمتر از حد معمول، موفق به ختم قرآن مجید و آموختن تجوید و کتابهای فارسی ابتدائی و گلستان و بوستان سعدی و مقدمات صرف و نحو زبان عربی گردیدند.

مراحل بعدی آموختن علوم متداول از قبیل صرف و نحو، وضع، معانی، بیان، بدیع، منطق، فلسفه و حکمت، کلام و اصول دین، فقه و اصول فقه، فلکیات، تفسیر، ادبیات عرب و غیره را در مناطق اشنویه، پیرانشهر، مهاباد، بوکان، سقز و بانه در محضر استادان و دانشمندان بنام کردستان به حد کمال مطلوب رسانیدند. ولی باز کام تشنه خود را از چشمه زلال دانشها و علوم فضلاء و فرزندگان و بخصوص علامه مشهور و ناموری چون حاج ملا محمدباقر روستای بالک مریوان، حاج ملا سید علی قریه‌ی نی مریوان، حاج ملاحسین مجدی و شیخ عزالدین حسینی واژه‌ای شهرستان مهاباد، ملا محمد امین قاجری مدرس روستای قازانلو و قره‌گل، حاج ملاجسیم قباغکندی میاندوآب، حاج ملا محمد ولزی مدرس دیزج مرگور، حاج ملا عبدالله بوکانی قریه فوزلوی علیای گورک، ... و عالم متبحر و استاد ارجمند زیج و اسطرلاب و فلکیات و سایر علوم قدیمی یعنی استاد محمد علی ولزی، مدرس دارالعلم حمامیان بوکان و چند تن دیگر از دانشمندان کردستان عراق سیراب نموده، بهره‌ی کافی گرفتند و در نتیجه موفق به دریافت درجه اجتهاد در فقه امام شافعی (رض) و تدریس علوم عقلی و نقلی گردیدند که نمونه‌ی یکی از اجازه‌نامه‌های ایشان به زبان عربی در مقدمه‌ی کتاب فقه شافعی (تألیف خودشان) که تابحال پنج بار تجدید چاپ شده، آمده شده است.

نامبرده در علوم رسمی، دیپلم مدرسی رشته منقول را از مؤسسه‌ی دارالفنون تهران و دیپلم ادبی را از شهرستان زنجان دریافت نمودند. در عین حال به صورت مکاتبه‌ای و از طریق سفارت عربستان سعودی در تهران و رایزن فرهنگی در شیراز و با گذراندن مراحل که لازم دانسته شده بود، بورس تحصیلی دانشگاه مدینه‌ی منوره را دریافت نمودند. لیکن عملی شدن تحصیل در آن دانشگاه بنا به عللی از جمله داشتن سوابق مبارزات سیاسی که منجر به زندانی شدن و تبعید ایشان گشته بود، معوق ماند و نامدتی نیز از هرگونه مزایای استخدامی و... محروم شده، تحت مراقبت قرار گرفتند ولی با تمامی این شرایط باز از کوشش و فعالیت باز نایستادند تا اینکه در دانشگاه تهران، رشته زبان و ادبیات عرب را با درجه‌ی عالی به پایان رسانیده و موفق به اخذ مدرک لیسانس گردیدند اما چون هنوز آتش شوق برای آموختن بیشتر در وجودشان افروخته بود، توسط برخی از استادان نامدار دانشگاه تهران از جمله دکتر صلاح صاوی مصری، استاد زبان و ادبیات عرب، موجبات وجودی حصول مراد در دانشگاه الازهر قاهره‌ی مصر برایشان فراهم گردید. ولی این بار نیز با کمال تأسف به دلیل مخالفت و ممانعت دستگاه امنیتی حکومت وقت، این آرزو هم امکان‌پذیر نگردید.

به ناچار مدتی در منطقه‌ی کردستان به مطالعه و تدریس و الفت با مردم و سیر آفاق و انفس و اشتغال به کارهای کشاورزی در روستای «آلی کند» بوکان پرداختند. سپس جهت تدریس به یکی از دورافتاده‌ترین روستاهای استان زنجان، نزدیک به مرز استانهای کردستان و همدان به نام «کهلا» تبعید شدند. بعد از مدتی به شهر زنجان منتقل و در دبیرستانهای این شهر در رشته‌ی علوم انسانی به طور موقت به امر تدریس پرداختند. در این زمان بود که در امتحان مترجمی زبان کردی، فارسی، عربی با نمره‌ی ۹۶٪ قبول شدند و در بخش ترجمه‌ی رادیو و تلویزیون کرمانشاه مشغول به کار شدند که البته پس از مدت کوتاهی بالاجبار به شهرستان زنجان جهت تدریس برگردانده شدند و در کنار سایر کردان تبعیدی از جمله مرحوم آقای طه فیضی‌زاده مهابادی که انسانی به تمام معنی نوع دوست و دوست‌داشتنی بودند و از بسیاری جهات، مؤلف ممنون ایشان بوده و هستند تا پایان سال تحصیلی ۱۳۵۳

خورشیدی به حرفه‌ی مقدس و مورد علاقه‌شان ادامه دادند.

پس از اینکه از دریافت اجازه‌ی مراجعت به استانهای کردنشین و تدریس در مدارس آنجا مأیوس و ناامید گشتند، برخلاف میل باطنیشان شغل معلمی را کنار گذاشتند و در یکی از سازمانهای دولتی در تهران ابتدا به صورت پیمانی و سپس رسمی مشغول به کار شدند ولی باز هم در کنار این شغل به عنوان معلم حق التدریسی در برخی از مدارس مقطع راهنمایی و دبیرستان، کار مورد علاقه‌ی خود را از سرگرفتند تا اینکه در سال ۱۳۶۲ خورشیدی، طی امتحانی در دانشگاه تهران موفق به دریافت گواهی صلاحیت علمی و اجازه‌نامه‌ی تدریس با تأیید شورای اجرایی مرکزی قسمت زبان و ادبیات عرب شدند و به مدت چندین سال به تدریس در این دانشگاه پرداختند.

در طی آن سالها و تاکنون با وجود موانع و مشکلات دست و پاگیر، هیچگاه از مطالعه و تحقیق و تفحص در زمینه‌های گوناگون غافل نبوده، تألیفات سودمندی را در زمینه‌ی مسائل تاریخی، فلسفی، کلامی، صرفی و نحوی، آداب و رسوم ملی، زبانشناسی، دستور زبان، پژوهش مسائل اجتماعی و... به زبانهای کردی، فارسی و عربی که بعضاً به زیور طبع آراسته شده‌اند، در اختیار هم‌نژادان و هم‌کیشان و بطور کلی جامعه قرار داده‌اند.

تسلط استاد بر زبان و ادبیات عرب، کردی، فارسی و آشنایی با زبان ترکی، طبع شعری ایشان را به سرودن اشعاری جالب و شیرین به هریک از این زبانها برانگیخته است که بعضی از آنها بنا به اقتضای موضوع در برخی از کتابهایشان درج و چاپ گردیده و بقیه همانند اکثر کتابهای تألیف شده‌شان هنوز چاپ نشده‌اند. امید که یکی پس از دیگری طبع و در دسترس همگان قرار گیرند و مکانی را در کتابخانه‌ی ملتها به خصوص ملت کرد به خود اختصاص دهند.^{۴۸}

۴۸ - تدوین و تلفیق از گلاله محمدپور، برگرفته از مقدمه‌ی کتاب‌های مؤلف :

۱- قواعد الصرف الصرف یا تصریف داشبندی به قلم مرحوم زنده یاد دکتر محمود مولوی.

۲- دیوان و شرح حال شیخ احمد کور مکیانی به قلم دکتر مهیندخت معتمدی.

۳- آداب و رسوم کردن به قلم استاد عبدالرحمن شرفکندی (هه ژار).